

Тема: **Образотворче мистецтво країн Африки.**

1. Живопис Африки.
2. Особливий характер мистецтва народів Східної Африки і Судану.
3. Декоративно-побутова культура Африки. Естетичні уявлення народів африканського регіону.

**Література:**

- 1) Назаренко Н.В., Чен Н.В., Севастьянова Д.О. Мистецтво (рівень стандарту та профільний рівень): підручник для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти / Н.В.Назаренко, Н.В.Чен, Д.О.Севастьянова. – К, 2018, с. 34 - 53;
- 2) Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень): підручник для 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти / О.А.Комаровська, Н.Є.Миропольська, С.А.Ничкало, І.В.Руденко. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018, с. 11-19.

**1. Живопис Африки.**

Образотворче мистецтво глибинної Африки яскраве й чуттєве, як сама Африка. І попри перше враження, його не можна вважати примітивним. Мистецтво на цьому континенті існує з прадавніх часів. Цікаво, що **в усьому світі немає такої кількості наскельного живопису, як в районах Сахари, Східної та Південної Африки.** Археологічні дослідження африканського культурного регіону в ХХ ст. стали переконливим доказом наявності високої давньої художньої культури населення країн Африки. Вуглецевий аналіз віку багатожанрових наскельних малюнків і петрогліфів свідчить, що їм більше 10 тис. років.

**Найдавніші наскельні малюнки датовані приблизно 8–6 тис. до н. е., а останні - VII ст. н. е.** Спочатку виникли окремі, не пов'язані одне з одним силуетні зображення тварин, виконані в одному кольорі, переважно жовтою вохрою. **Пізніше** з'явилися масові сцени, у яких помітне дотримання принципів композиції, а також перехід до двоколірного живопису. І тільки **в II ст. н. е. живопис став багатобарвним, а композиції - більш складними.** Серед них багато жанрових сюжетів: сцен збирання, полювання або відпочинку. Досить часто зустрічаються зображення істот з тілами людей і головами тварин. **Мистецтво Африки охоплює різні регіональні області, налічує кілька історичних епох, проте має єдину художню систему.**

Мистецтво живопису країн африканського культурного регіону – це, насамперед, **мистецтво наскельного живопису і петрогліфу**, в центрі уваги яких знаходилась людська фігура, у яких абстракція домінує над реалістичністю. Клімат Африки не дозволив природі зруйнувати творіння стародавніх майстрів.

**Характерні риси наскельних малюнків давніх африканських художників:**

- сильний, драматичний експресіоналізм;
- відсутність натуралізму;
- гострі, кутові форми;
- головний сюжет – дія: танок, ритуал, сцени побуту (все це передається у найдрібніших деталях).

Особливе місце серед персонажів петрогліфів посідають тварини. **Жанровий перехід у наскельному живописі відбувається так само поступово, як змінюються кліматичні умови і тваринний світ майбутньої пустелі.** Спочатку зникають зображення буйволів (вважається, що вони вимерли незадовго до нашої ери, в Африці полювали на буйволів так само як в Європі на зубрів, а в Америці на бізонів), але в тій самій техніці та манері з'являються зображення баранів з прикрасами на шиї та голові (по типу німбу). В Тассилі – Аджер розповсюджені фігури биків з подібними дисками. З часом починають домінувати зображення пастухів.

Використовувалась техніка накладання одних зображень на інші, начебто створювали фільм, який могли переглядати декілька поколінь.

Одне з найбільших зображень буйвола – на **горі Ксур**, приблизно 3 м, воно досить симетричне, скоріше за все вирізьблене каменем, оскільки іншого інструмента не було. Серед найбільших нескельних малюнків, що збереглись до наших днів – **носорог в Тассилі-Аджер** (приблизно 8 м), **композиція жирафів в Тассилі –Аджер** (приблизно 7 м, площа всього зображення приблизно 80 кв. м).

В наскельних малюнках Африки переважає жовтий колір, Європи – червоний. Стародавні художники малювали за допомогою деревного вугілля, сажі і суміші технічного вуглецю. **Живопис**

**більш пізніх періодів відрізняється динамізмом:** рухомі люди і тварини, полювання, війна. Кожна фігура людини зображувалася унікальною, мала свою позу, на відміну від фігур тварин.

У **Родезії (Зімбабве)** знайдені наскелькі малюнки відтворюють ритуальні звичаї: викликання дощу, землеробські обряди, забій жертвних тварин та оплакування верховного правителя.

Однією з найбільш знаменитих давніх фресок Африки є так звана «**Біла леді**», датована серединою II тис. до н. е. Вона була виявлена в печері **Маак** (названій так за ім'ям німецького геолога, який знайшов це диво) в горах **Намібії**. У центрі композиції, поміж антилоп і людей, виділяється велика фігура жінки, написана білою, чорною і коричневою фарбами. В одній руці вона тримає лук і стріли, а в іншій - схожу на лотос квітку. Це здається неймовірним, але деякі дослідники вважають, що на малюнку зображена жінка європейського типу. У неї прямий ніс і руде волосся.

Багато давніх **муралів** (монументальний живопис) знайдено на скелястому плато Тассилі-Аджер в південно-східній частині Алжиру, в пустелі Сахара (датовуються періодом від VII тис. до н. е. до VII ст. н. е.) Цей один з найбільших у світі комплексів наскельного мистецтва у **1982 р. внесено до Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО**. Перші наскельні зображення в Тассилі – Аджер були знайдені у XIX ст. Зображення антилоп, биків, людей в одязі, перетягнутому на талії.

#### **Класифікація наскельного мистецтва Африки:**

**I – період стародавнього буйвола** (початок VIII – VI тис. до н. е.), представлений монументальними реалістичними і примітивно натуралістичними зображеннями представників великої ефіопської фауни; це період мисливців (носороги, слони, жирафи, люди бушменського типу);

**II – період домашніх биків** (початок приблизно 1500 р. до н. е.), зображення биків, баранів, віслуків; малюнки дрібні, схематичні, період пастухів;

**III – період коней** (початок приблизно 1500 р. до н. е.), зображення людей, коней з повозками;

**IV – період верблюда** (початок приблизно II ст. н. е.), зображення верблюдів досить схематичні з геометричним орнаментом, примітивні техніки (перше згадування домашнього верблюда в Африці приблизно 46 рік до н. е.)

У сучасному мистецтві Африки набули поширення живопис і графіка. Це різноманітні розписи, вивіски, картини. Дуже популярний живопис на склі. Одним із центрів сучасного африканського мистецтва стала школа **Пото-Пото** в Конго, заснована 1951 р. французьким художником і етнографом **П'єром Лодсу** в передмісті Браззавіля. На відміну від інших започаткованих європейцями шкіл Пото-Пото орієнтувалася на традиції мистецтва народів Африки. Тематика творів присвячена переважно відображенню життя африканського села, міцно пов'язаного з прадавніми звичаями і міфами. Сюжети митців Пото-Пото — це численні «Полювання», «Сільські свята», «Базари», «Танці». Людина у них — частинка одухотвореної природи, що розчиняється в декоративній симфонії сліпучо яскравих барв. **Майстри Пото-Пото створили оригінальний стиль, якому властиві графічність і чіткість малюнка, експресія рухів, видовжені пропорції фігур.** Улюбленим матеріалом є аркуші ватману, картону або навіть фотопаперу, а традиційними фарбами - гуаш і акварель. Незвичайною є і **манера виконання - дуже тонкі вишукані лінії, що утворюють тендітні людські фігури та обриси природи.** Одні художники використовують природні кольори: небо у них блакитне, дерева і трава - зелені, вода - синя, тварини і люди теж натурального кольору. Інші митці, навпаки, вдаються до несподіваних, фантастичних комбінацій у колориті, яких в реальному житті ніколи не зустрінеш. У наш час школа Пото-Пото набула визнання й популярності не лише в Африці, а й по всьому світу.

На творах африканських художників відображається їхній світогляд, світосприйняття, традиційні мотиви, життя, побут. Картини відображають яскраві кольори пейзажів свого континенту. **Характерні кольори африканського живопису – червоний, зелений, жовтий, помаранчевий, відтінки коричневого.**

**Малангатана Валенте Гвенья** (1936 - 2011) (Мозамбiк) отримав звання «Художник року», яке присудило ЮНЕСКО у 1997 році. В його творчості поєднувались традиційні для африканського живопису прийоми динаміки та гротеску з європейськими техніками. Голована ідея картин – неототемізм.

Твори **Ахті-Патра Руга** яскраві і самобутні, головними героями творів є міфічні персонажі.

**Едуардо Саїді Тінгатінга** (1932 - 1972) започаткував власний стиль (Тінгатінга). Звичайний селянин з **Танзанії** в псевдонайвному стилі розповідав про Африку через ілюстрування життя її «п'яти символів»: слона, лева, жирафа, бегемота і буйвола (антилопи).

**Гатіно Ямокоскі** зосереджує увагу на традиціях і звичаях **Кенії**.

Африканський живопис вплинув на європейське образотворче мистецтво. Незвичайні форми взяли на озброєння різні **авангардистські течії (кубізм, примітивізм).**

2

## 2. Особливий характер мистецтва народів Східної Африки і Судану.

Найвищого розквіту художня творчість народів Африки досягла у **Західному Судані, на Гвінейському узбережжі та в Конго.** Власне африканське образотворче мистецтво – **скульптура, живопис і архітектура** – це види мистецтва перш за все **Західної і Центральної Африки.**

У більшості регіонів Східної Африки і Судану поширений **іслам.** Тут склалась особлива місцева **банту-індо-арабська культура,** пов'язана з Іраном, Індією і середньовічним арабським світом. У північній частині Судану і на східному узбережжі художня творчість місцевого африканського населення знайшла втілення переважно в **народній архітектурі, у декоративно-ужитковому мистецтві, зокрема різьбленні з дерева.**

Землі, розташовані на захід від Єгипту, історично називали **Магрибом** (з арабської – «країна, де заходить сонце»). Іноді так називали лише Марокко. У VII – VIII ст. Туніс, Алжир і Марокко увійшли до складу **Арабського халіфату.** Мистецтво цих народів отримало назву **магрибське (мавританське).**

Мавританське мистецтво залишило глибокий слід у побуті та культурі Іспанії. Особливо тривалими були **традиції цього мистецтва в архітектурі, кераміці** та інших галузях художнього ремесла.

Іспано-мавританське ужиткове мистецтво досягло високої досконалості. У ремісничих майстернях виготовляли **парчу, дорогі шовкові тканини, вироби зі слонової кістки, фаянсовий посуд і чудово оздоблену зброю.** Найбільш ранні вироби іспано-мавританської кераміки належать до другої половини XIV ст. Це так звані **альгамбрські ваз.**

Народ **маконде** (Танзанія і Мозамбик) сповідує сунітський іслам у поєднанні з традиційними віруваннями. В їх культурі також відчувається вплив арабів. Народ маконде відомий завдяки **різьбі з дерева.** Вибір чорного «залізного» дерева – важлива справа. Майстер без підготовчих начерків приступає до втілення задуму. Один з найбільш популярних сюжетів дерев'яної скульптури маконде – **дерево життя.** Під час ритуалу ініціації перед юними мак онде ставлять різні за композицією, змістом і тематикою дерев'яні фігурки, зміст яких їх належить розпізнати.

## 3. Декоративно-побутова культура Африки. Естетичні уявлення народів африканського регіону.

**Декоративно-ужиткове мистецтво** – вид художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості. Декоративне означає «прикрашати», ужиткове означає, що речі мають практичний ужиток, а не є лише предметом естетичної насолоди. **Головне завдання декоративно-ужиткового мистецтва** – зробити гарним середовище людини, її побут.

Поділ декоративно-ужиткового мистецтва на жанри здійснюється **за призначенням** – меблі, одяг, посуд; **за технікою виконання** – різьблення, ткацтво, розпис, **за матеріалом** – дерево, кераміка, текстиль, камінь, лоза, метал, скло, порцеляна.

Художній смак африканських народів виявився як **при створенні окремих предметів** (меблів, посуду, предметів побутового вжитку, бісерних вишивок), так і **в обробці всього будинку** (стіни, стелі, підлога). Все це **прикрашалось орнаментом,** притаманним окремим народам та племенам.

**Різьблений дерев'яний посуд в Судані** розставляється на глинобитних розписних підвищеннях. В районах тропічного лісу **стелю і підлогу покривали плетеними циновками з складним геометричним орнаментом.** У степових районах глинобитні будівлі прикрашали **різьбленням і розписом косяків, карнизів, опорних стовпів.** Народи Західної Африки (Ліберія, Нігер) зберегли традиційну майстерність **бронзового лиття.** Найвищого розквіту **мистецтво скульптурних виробів з бронзи досягло в Нігерії.** Всі ці традиції зберігаються і сьогодні в сільській місцевості і в племенах, які живуть далеко від цивілізації.

Найсильніше жителі африканського культурного регіону прив'язані до сталості і незмінності. Багато оригінальних традицій засновані на різних віруваннях. Саме Африка вважається колыскою **боді-арту** – мистецтва прикрашання оголеного тіла татуюванням, пірсингом, натільним розписом, нанесенням шрамів. Це пов'язано з прадавніми уявленнями про красу людського тіла.

У більшості африканських племен на сьогодні відсутність татуювання є ознакою неповноцінності. Чоловік без натільного знака не стане щасливим мисливцем, а жінка не зможе

створити сім'ю. Чоловіче тіло, покрите зображеннями різних знаків, позначало кількість його перемог. В регіонах, де через спеку одяг не є необхідним атрибутом, підшкірні малюнки мали особливе значення для їх носіїв та оточуючих. **Тіло прикрашали як чоловіки, так і жінки з декоративною метою і для того, щоб показати свій соціальний статус, походження.** Жінкам робили татуювання для визначення їхнього сімейного стану, чоловікам як свідчення мисливської вправності або військових перемог. Проколювання різних ділянок тіла практикувалось вже за кілька тисячоліть до нашої ери. Африканці металеві сережки вставляли у вуха, брови, ніс, губи. Африканські племена – єдине соціальне середовище, де позитивне ставлення до пірсингу залишається незмінним протягом значного часу.

**Чудові самобутні традиції декоративно-ужиткового мистецтва, відчуття ритму, експресивної виразності, майстерності композиції, накопичені народами Африки, не зникли і сьогодні. Африканське мистецтво показало, що краса не обов'язково залежить від точності відтворення природи.**

**Африка зробила значний внесок до світового мистецтва:**

- ритми Чорної Африки спричинили появу джазу, блюзу, рок-н-ролу;
- африканська пластика стала основою для світового балету, спортивних і бальних танців;
- кубістські форми африканської скульптури і живопису перейнялися авангардистськими угрупованнями;
- відлуння Чорної Африки помітне в творах Моріса де Вламінка, Анре Дерена, Анрі Матісса, Пабло Пікассо;
- африканська скульптура стала джерелом для творчості представників німецького експресіонізму;
- здатність до синтезу, характерна для мистецтва Чорної Африки, важливий напрям сучасної світової культури.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке петрогліф?
2. Прокоментуйте характерні риси наскельних малюнків давніх африканських художників.
3. Що таке муралі?
4. Що характеризує школу Пото-Пото?
5. Назвати характерні кольори африканського живопису.
6. Визначити внесок Африки до світового мистецтва.